

APLICAREA PSIHOLOGIEI SOCIALE

1. Distincția dintre psihologia socială fundamentală și cea aplicată

Celebra definiție a lui Allport, pe care am enunțat-o mai sus, se referă la aspectul fundamental, de cercetare al disciplinei. Dar, pe lângă psihologia socială fundamentală, există o psihologie socială aplicată. Scopul psihologiei sociale fundamentale este acela de a înțelege maniera în care indivizii sunt influențați de alții. Pentru a obține această înțelegere, se fac cercetări empirice, iar rezultatele studiilor sunt integrate în teorii. Teoriile și principiile, ca și cercetările ce stau la baza lor, sunt expuse în manualele de psihologie socială. Trebuie spus că deși cercetarea fundamentală se realizează cel mai adesea în laboratoare, ea poate fi realizată și în teren. Așadar, dacă scopul este acela de a înțelege, atunci cercetarea este fundamentală.

Dar științele nu-și propun numai să înțeleagă, deci să explice lumea, ci să o și schimbe. Psihologia socială nu face excepție. Cele două scopuri și, corespondent, cele două demersuri sunt diferite: una e să înțelegi ceva și alta e să folosești în practică această înțelegere. Psihologia socială aplicată încearcă să folosească teoriile și principiile disciplinei pentru a rezolva probleme din lumea reală. Cel mai adesea, aplicațiile folosesc cunoașterea psiho-socială pentru a dezvolta intervenții menite să amelioreze funcționarea instituțiilor.

Intervențiile sunt proiectate pentru a influența în mod direct comportamentul indivizilor. De pildă, ca răspuns la poluarea excesivă, s-au făcut mai multe încercări de a folosi cunoștințele de psihologie socială pentru a determina oamenii să controleze evacuarea deșeurilor de orice fel. O formă mai puțin directă de aplicare este folosirea informației psiho-sociale de către cei ce iau decizii în diferitele domenii ale vieții sociale. De pildă, decizia Curții Supreme a Statelor Unite din 1954 privind desegregarea școlilor s-a bazat în parte pe date din psihologia socială (Oskamp, 1984). În acord cu tradiția științifică a disciplinei, multe aplicații psiho-sociale sunt atent testate pe teren pentru a se stabili gradul lor de eficiență.

Distincția dintre psihologia socială fundamentală și cea aplicată nu este întotdeauna foarte clară. Există multe cercetări asupra problemelor din lumea reală,

Cursul 5

destinate să consolideze cunoașterea pe care o avem asupra acestor probleme, dar care nu indică în mod necesar soluții. De pildă, studiile asupra impactului imaginilor filmate violente asupra agresivității copiilor. În măsura în care a înțelege o problemă poate fi primul pas spre descoperirea soluțiilor, unii cercetători sunt înclinați să privească astfel de studii ca aparținând psihologiei sociale aplicate. Alții, dimpotrivă, rezervă termenul de aplicat numai rezolvării propriu-zise a problemelor sociale (Sadava, 1997).

Deși faptul de a gândi activitatea psihologilor sociali ca fundamentală ori aplicată ne ajută să stabilim cu precizie scopurile demersurilor științifice, această distincție nu trebuie dusă prea departe. Morton Deutsch a avertizat că focalizarea exclusivă asupra unui aspect al psihologiei sociale și ignorarea celuilalt sunt contraproductive. Considerând un proiect în mod strict cercetare fundamentală putem rata implicațiile lui aplicative și concentrându-ne numai asupra rezolvării problemelor din lumea reală putem trece peste potențialele contribuții teoretice. Un studiu de laborator ce pare foarte depărtat de lumea reală poate să pună în evidență un principiu de comportament cu ajutorul căruia va fi rezolvată o problemă, iar o cercetare desfășurată în vederea rezolvării unei probleme poate să facă lumină asupra unei chestiuni teoretice.

2. Perspectiva istorică

În comparație cu istoria altor discipline științifice, istoria psihologiei sociale este foarte scurtă. Primul experiment de psihologie socială a avut loc în 1897, dar mulți cercetători consideră că psihologia socială științifică începe odată cu Floyd Allport (ce-și publică lucrările între 1915 și 1935, sau chiar cu Kurt Lewin (foarte activ în deceniile al 4-lea și al 5-lea).

Lewin a promovat atât psihologia socială fundamentală, cât și pe cea aplicată. Cercetările lui au fost în egală măsură teoretice și practice. Cea mai citată frază a lui este: “Nu există nimic mai practic decât o bună teorie”. Menținând un angajament ferm pentru metoda științifică, el a insistat pentru inițierea și desfășurarea de cercetări în vederea ameliorării condițiilor de viață.

Dat fiind că psihologia socială a manifestat la început o puternică înclinație către aplicații, este suprinzător că după moartea lui Lewin în 1947 psihologii sociali au abandonat treptat rezolvarea problemelor din lumea reală. Ei s-au concentrat aproape

Cursul 5

exclusiv asupra cercetării de laborator, dezvoltând și testând teorii. Așadar, după Lewin psihologia socială fundamentală se dezvoltă vertiginos, iar cea aplicată rămâne în urmă. Preocuparea aproape exclusivă pentru cercetarea fundamentală se explică prin necesitatea de a câștiga credibilitate pentru tânăra disciplină. În timp ce aplicațiile presupun muncă de teren și judecăți de valoare, cercetarea fundamentală în laborator permite un control foarte strict asupra variabilelor. În felul acesta, psihologii sociali au ignorat implicațiile sociale ale muncii lor.

La sfârșitul anilor '60, în psihologia socială s-a declanșat o criză puternică. În această perioadă s-a pus la îndoială însuși statutul științific al disciplinei. Mulți cercetători se întrebau dacă înclinația pentru înșelarea ingenioasă a subiecților nu descalifică psihologia socială, făcând din ea un joc mai curând decât o știință. Tot acum, psihologii sociali s-au întrebat dacă fenomenele observate în mediul de laborator au vreo relevanță pentru lumea reală. La sfârșitul anilor '70, chestiunea relevanței sociale a cercetărilor i-a făcut să iasă din laborator și să realizeze tot mai multe cercetări în mediile sociale reale. Inițial, tendința către cercetarea de teren nu a fost, de fapt, o întoarcere la aplicații, ci o modalitate de a testa teoriile din psihologia socială fundamentală în medii sociale reale. Totuși, succesul studiilor realizate în mediul social real și ameliorarea metodelor de cercetare în teren au pregătit dezvoltarea psihologiei sociale aplicate.

3. Modelul Științei Naturale (MȘN)

Apărând proprietatea psihologiei sociale experimentale de a fi generalizabilă, Stuart Oskamp (1984) vede psihologia socială aplicată ca o formă de inginerie socială: "Psihologia socială aplicată nu poate uzurpa rolul politicii, ci se subordonează în mod inevitabil acesteia în termeni de obiective fezabile. Această subordonare presupune, e de la sine înțeles, ca scopurile politice și sociale să fie explicite și acceptabile. Funcția acestui domeniu este să optimizeze instituțiile și practicile sociale folosind teoriile psiho-sociale" (Turner, 1984, p. 31). Cu alte cuvinte, psihologia socială ia obiectivele sociale și politice ca date, deci le acceptă fără să se pronunțe în vreun fel asupra lor și, în virtutea expertizei de care dispune, psihologii sociali critică practicile prin care instituțiile și reprezentanții lor în societate încearcă să implementeze aceste obiective. În esență, psihologii sociali sunt consultanți tehnici.

Ștefan Boncu – Psihologie socială

Cursul 5

Așadar, modelul științei naturale afirmă că practicile prin care scopurile instituționale sunt transpuse în practică, și nu scopurile însele, pot fi contestate de psihologii sociali ca fiind ineficiente sau inadecvate. Modificările propuse de psihologii sociali pot fi acceptate sau nu. Canter (1982), de pildă, a subliniat rolul de consultant tehnic al psihologului social pe lângă arhitecți.

În modelul științei naturale, psihologia socială aplicată este net diferită de cea fundamentală. MȘN este un model la care aderă mulți psihologi sociali contemporani și care se află la baza multor cercetări contemporane îndreptate către soluționarea unor probleme sociale specifice. În astfel de cercetări, un obiectiv (de pildă, a face propaganda anti-tabac mai eficientă) este urmărit cerându-se psihologilor sociali să sugereze strategii adecvate (de pildă, să colaboreze la turnarea filmelor publicitare implicând teoriile din domeniul schimbării de atitudine). În acest caz, psihologul social acționează ca un consultant al grupurilor, organizațiilor și instituțiilor. Un astfel de rol are și aspecte negative: de pildă, psihologul social aplicat trebuie în mod frecvent să accepte definiții eronate ale problemelor.

Raven și Haley (1982) au fost solicitați să rezolve problema infecțiilor pe care pacienții le contractează în spitale (așa numitele infecții nosocomice, de la cuvântul grecesc nosokomas, ce are sensul de spital), o problemă deosebit de gravă: în 1981, în Statele Unite, se estimase că 1,6 milioane de persoane dobândiseră astfel de infecții, din care 15000 muriseră. Sarcina celor doi psihologi sociali era de a întări eficiența ofițerilor de control al infecțiilor, personal nou introdus în spitale ce se ocupa cu implementarea neabătută a regulilor de igienă. Problema prezentată lui Raven și Haley era una de obediență: cum pot ofițerii însărcinați cu controlul infecțiilor să determine surorile medicale, infirmierii și medicii să se supună strict regulilor formale. Cei doi au descoperit însă foarte repede că în spitale relațiile ierarhice nu erau stabilite adecvat: surorile medicale nu erau dispuse să dea curs oricăror comenzi ale medicilor. În aceste condiții Raven și Haley au redefinit problema, hotărând că trebuie acționat asupra relațiilor de rol în general și nu asupra calităților persuasive ale ofițerilor de control al infecțiilor. Soluția la problema infecțiilor dobândite în spitale era, de fapt, schimbarea structurii relațiilor de rol.

Cursul 5

Așadar, MȘN nu permite psihologiei sociale să contribuie la analiza problemelor sociale. Psihologii sociali au dreptul să aprecieze critic performanța instituțiilor – ca cele din domeniul sănătății și justiției – și să stabilească problemele asupra cărora merită să se concentreze. În plus, prin faptul că nu caută în mod activ probleme ce trebuie rezolvate și care ar putea să le ghideze interesele teoretice, psihologii sociali nu ajung să consolideze capacitatea societății de a face față schimbării.

4. Modelul Științei Sociale (MȘS)

Există, de fapt, tot mai mulți psihologi sociali care atribuie aplicațiilor un rol mai important atât în dezvoltarea teoriei din psihologia socială cât și în aportul psihologiei sociale la teoria și cercetarea din alte discipline sociale. Cei ce adoptă modelul științei sociale argumentează că psihologia socială oferă o perspectivă indispensabilă pentru înțelegerea societății și a instituțiilor sale. Rolul psihologiei sociale aplicate nu este, de aceea, limitat la a da sfaturi pentru ca alții, politicieni, manageri, medici, etc să-și îndeplinească sarcinile profesionale cu mai multă eficiență. Mai curând, psihologului social i se cere să lucreze în colaborare cu cercetătorii din alte științe sociale pentru a asigura o înțelegere complexă asupra funcționării instituțiilor sociale. Nu putem, de pildă, aprecia semnificația statisticilor criminalității fără a cunoaște percepțiile actorilor implicați – agresori și victime.

În MȘS, psihologia socială apare ca o disciplină ce reacționează imediat la problemele sociale, dezvoltând teorii capabile să pună în evidență dimensiuni inedite ale problemelor sociale în cauză. Aceasta a fost motivația ce a stat la baza multora din descoperirile importante ale disciplinei, ca ostilitatea intergrupuri sau complezența la ordinele autorității.